Mesopotamialainen gnostilaisuus

Pentti Tuominen

Kaikki alkoi
Urmian maageista

Urmiassa oli muinainen maagien keskus

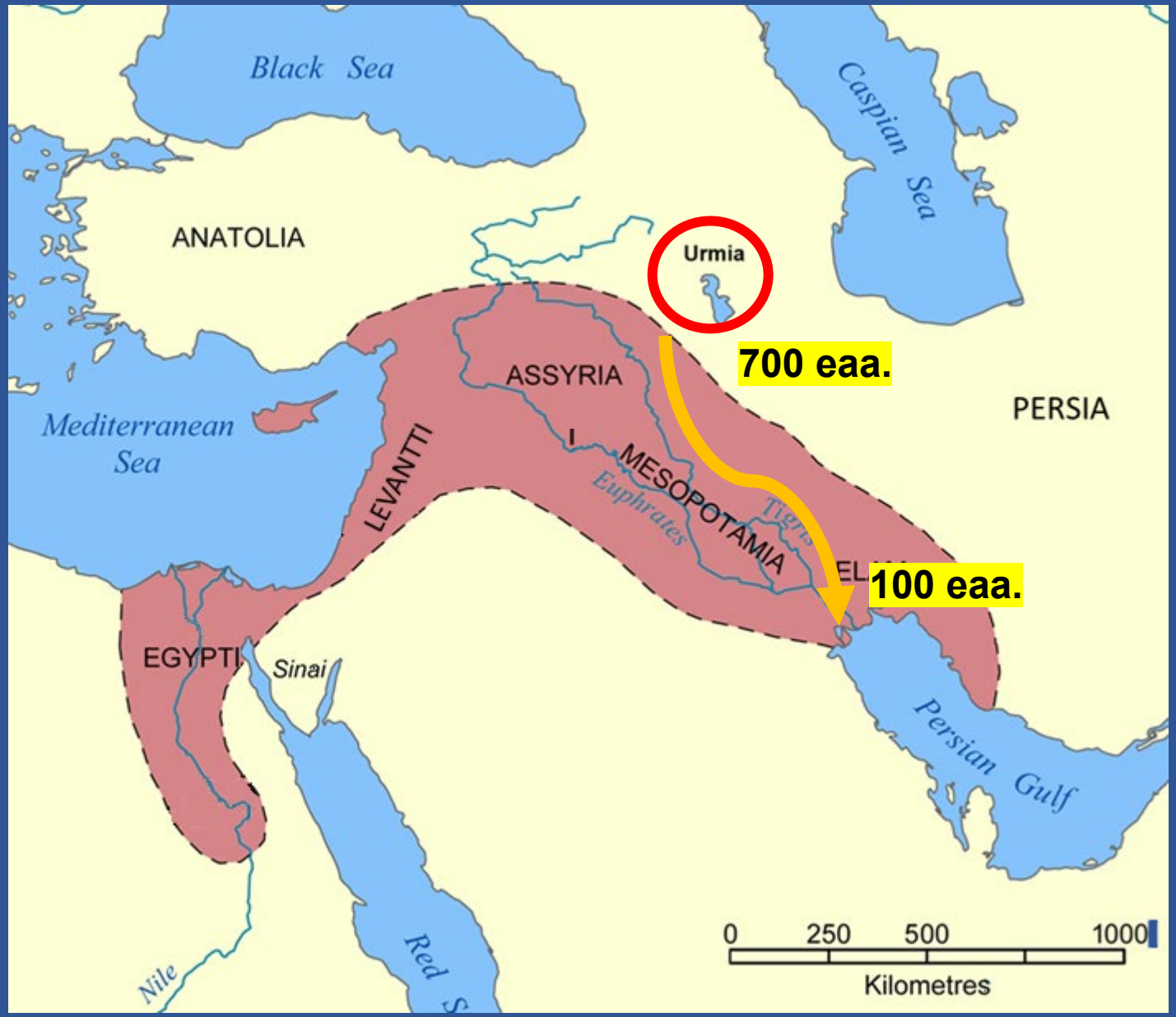

Valkoinen vuori

- Urmia-järven itäpuolella kohoaa n. 3700 metrin korkuinen pyhä ***Sahand-vuori***, jonka muinainen nimi oli ***Kuh-I-Khwaga*** eli ”Valkoinen vuori”.
- Vuorta on kautta ihmiskunnan historian pidetty pyhänä vuorena.
- Vuoren juurelta saa alkunsa neljä kaunista jokea, jotka kaikki laskevat Urmia-järveen.
- Jokilaaksoista ehkä kaunein, ***Sufi Khaia***, on nykyisin luonnonsuojelualueena.

Valkoisen vuoren myytit

- ***Sahand-vuoreen*** **ja jokilaaksoihin liittyvistä myyteistä yksi kertoo tämän alueen olleen mystinen paratiisi eli** ***Eedenin puutarha*****.**
- **Sumerien** ***Gilgamesh-eepoksessa*** **kerrotaan jumalien puutarhasta, jossa oli yltäkyllin viiniä ja sinistä laapiskiveä. Kumpaakin saatiin pyhän Sahand-vuoren lähipiiristä.**
- **Myös juutalaisessa traditiossa (1. Moos. 2:10) kerrotaan paratiisista eli Eedenistä ja sen nelihaaraisesta joesta.**

Valkoisen vuoren Seth

- Vanhassa myytissä kerrotaan joen rannalla asustaneesta ***Sethistä***, Aadamin ja Eevan kolmannesta pojasta
- Juutalaisessa traditiossa Sethiä pidetään ihmissuvun ”uutena siemenenä”, josta kasvaa uusi, parempi ihmisrotu.
- Gnostilaisessa traditiossa Sethin sanotaan välittäneen ihmiskunnalle Aadamilla olleen tiedon Jumalasta.
- Puhutaan ”Sethin suuresta rodusta”, joka puhkesi Sethin siemenestä. Tällä tarkoitetaan uutta ihmisyyttä, jolla oli hallussaan ***gnosis*** (pers. ***erfan***) eli sisäinen tietoisuus Jumalasta.

Valkoisen vuoren Seth

- Nag Hammadista löytyneessä gnostilaisessa tekstissä ***Melkisedek*** kerrotaan ”Sethin lasten kokouksesta” ja ”Ylipappien rodusta” sekä todetaan Sethin olleen ”sukupolvensa pappien päämies”.
- Lisäksi tekstissä kuvataan papillinen sukulinja, joka alkaa Sethistä.
- Gnostilaisten mandealaisten legendassa noin 200 eaa. kerrotaan pariskunnasta, joka asui Valkoisen vuoren juurella ja uudisti ihmiskunnan.
- Heidän nimensä olivat ***Anosh-Uthra*** ja ***Iohanna***.

Valkoisen vuoren Seth

- Setiläisen gnostilaisuuden traditioissa Seth kuvataan myös astrologiksi, tähtien tuntijaksi.
- Mandealaisessa persialaisen gnostilaisuuden traditiossa Sethiä kutsuttiin ”sielun mysteeriksi” ja ”Valoksi”.
- Edellä kuvattujen myyttien Seth on saattanut antaa nimensä Urmian maagien veljeskunnalle, josta alettiin käyttää nimitystä ”Sethin lapset”.

”Sethin lapset”

- ”Sethin lapset” pyhittivät itsensä ihmisten palvelemiseen, mitä he pitivät alkuperäisenä tehtävänään.
- Myöhemmin heistä alettiin käyttää kreikankielistä nimitystä *telestai* (suunnatut).
- Tätä henkisten maagien veljeskuntaa pidetään gnostilaisuuden alkuna. Sen jäsenistä alettiin myöhemmin käyttää kreikankielistä nimitystä *gnostikos* (tietävät).

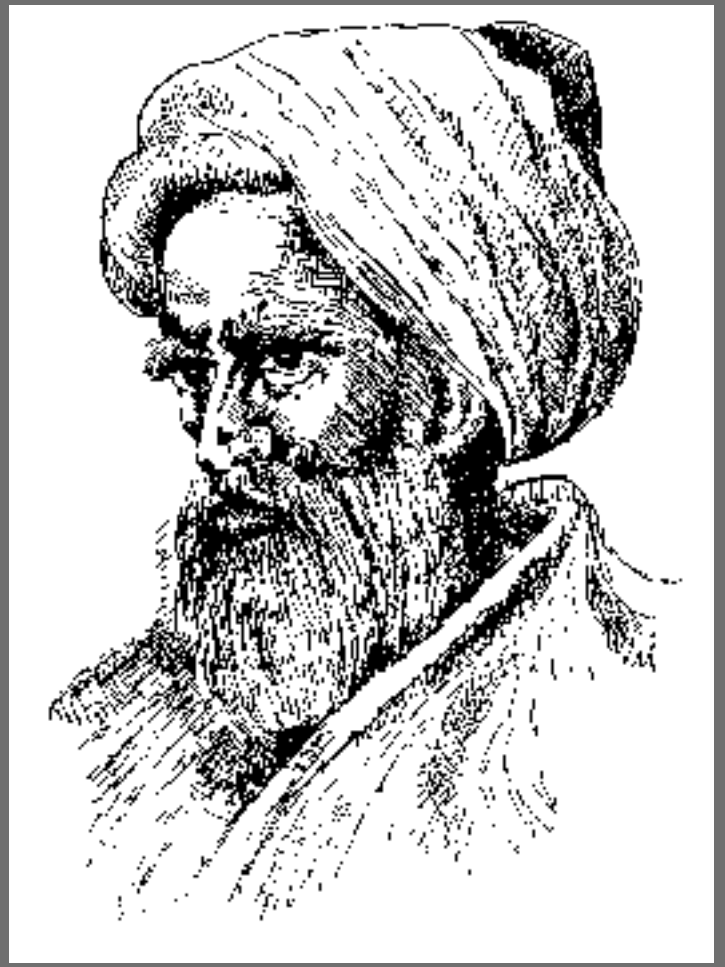

”Sethin lapset”

- Historioitsija Josephus kirjoitti, että *”Sethin lapset olivat laajalti arvostettuja taivaallisia tietäjiä, jotka löysivät taivaankappaleet ja tunsivat niiden liikkeet”.*
- Heidän tiedetään jo 1000-luvulla eaa. tunteneen kymmeniä kiintotähtiä ja he tiesivät Maan ja ilmeisesti myös planeettojen kiertävän aurinkoa sekä osasivat laskea ainakin viiden planeetan kiertoajat suhteellisen tarkasti.

”Sethin lapsilla” oli myös tieto siitä, millainen on täydellinen ihmisyys ja miten se saavutetaan.

”Kaldean maagit”

Urmiassa toimi myös toinen maagien veljeskunta – *”Kaldean maagit”* – joilla oli ”Sethin lapsista” poikkeavia oppeja:.

- *”Kaldean maagien”* oppiin kuului *kosminen dualismi* sekä *myyttinen hyvän ja pahan vastakohtaisuus*.
- Heidän dualisminsa perustui ajatukseen, että *hyvä ja paha olivat lähtöisin samasta alkulähteestä*.
- Korkein jumaluus oli siis heidän käsityksensä mukaan *kaksijakoinen* ja koostui sekä hyvän että pahan prinsiipistä.
- ”Kaldean maagien” oppilaista kuuluisin oli *Zarathustra*, joka kehitti omalaatuisen uskonnon (zarathustralaisuuden) sekä loi Persiaan zarathustralaisten pappien valtaeliitin ja teokraattisen hallintomallin.

”Sethin lasten” oppi

- ***Sethin lapset*** **eivät kannattaneet kosmista dualismia.**
- **He uskoivat, että korkeimman jumaluuden maailmassa ei ollut kaksijakoisuutta, vaan se oli *kauttaaltaan hyvä*.**
- **He uskoivat, että *pahuuden lähteeksi muodostuu ihminen itse omine paheineen*. Pahuus ei siis ole Jumalasta lähtöisin eikä minkään demonin aiheuttamaa.**
- **Tämän opin omaksuivat myöhemmin myös *gnostilaiset*.**

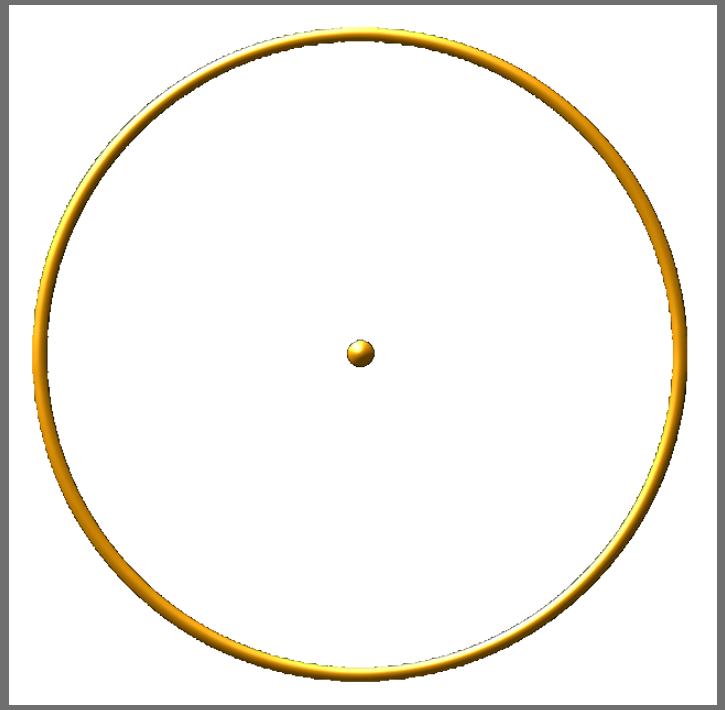

Hyvän ja pahan problematiikka

Tämä käsitysten vastakkaisuus hyvän ja pahan aiheuttajasta heijastuu myös nykyisiin uskontoihin:

- ***Teokraattisten Kaldean maagien*** linjoilla ovat zarathustralaisuus, juutalaisuus, islam, kristinusko
- ***Henkisten maagien ”Sethin lasten”*** linjoilla ovat gnostilaisuus, hindulaisuus, bahailaisuus ja monet uudemmat uskonnot

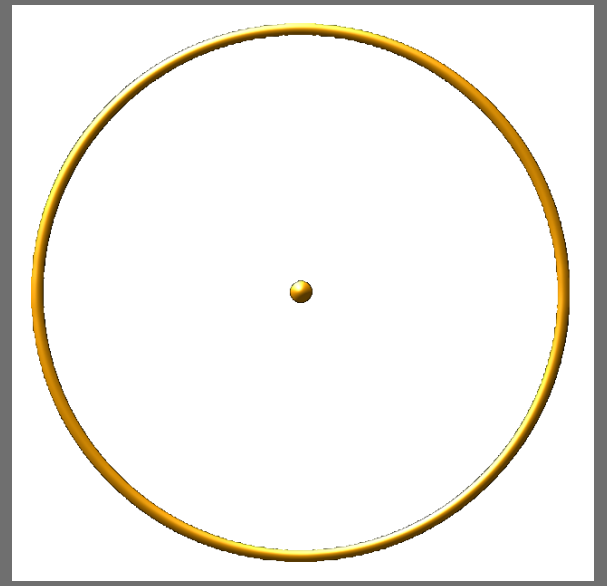

”Sethin lasten” perillisiä olivat mandealaiset

Mandealaisuus

- Mandealaisuus on saanut nimensä aramean kielen sanasta *manda*, joka tarkoittaa tietoa.
- Lahkon rivijäsenistä käytettiin nimitystä *mandaiia* (tietävät).
- Papeista käytettiin nimitystä *nasuraiia* (vihityt, varjelijat), minkä vuoksi lahkosta on joskus käytetty myös nimitystä “nasorealaiset”.
- Lahkon arvellaan levinneen Eufrat ja Tigris virtojen alajuoksun varsille sekä Syyrian ja Levantin alueelle.
- Se on varhaisin tutkijoiden *gnostilaisuudeksi* luokittelema uskonto.

Mandealainen maailmanmyytti

Maailmankaikkeus on kaksijakoinen:

- **ikuinen Valon maailma ja**
- **katoava Aineen maailma**

Ylintä Jumalaa kutsuttiin ”Suureksi Elämäksi” tai ”Valon Kuninkaaksi”, jota symbolisoi virtaava vesi (*”Elävä vesi”*)

Mandealaisten jumalakäsitys

- Ylin Jumala (*“Suuri Elämä”*) käsitetään maailmankaikkeuden luovaksi ja ylläpitäväksi voimaksi, joka on mystinen ja käsitämätön, ja josta puhutaan persoonattomassa monikkomuodossa.
- Jumalan toiseksi olemukseksi – maailmankaikkeuden elävöittäväksi voimaksi – käsitetään valo (personifioituna “Valon Kuningas”).
- Häntä edustavat terveyttä, voimaa, hyveitä ja oikeudenmukaisuutta antavat *“Valon henget”*.

Maailmankaikkeutta ylläpitävä voima

Ylin Jumala
“Suuri Elämä”

Käsitämätön ja persoonaton

Jumalan personifioitu olemus

Valo
“Valon Kuningas”

Luoja ja Tuomari

Luoja-jumala

Valon henget

Auttavat ihmisiä

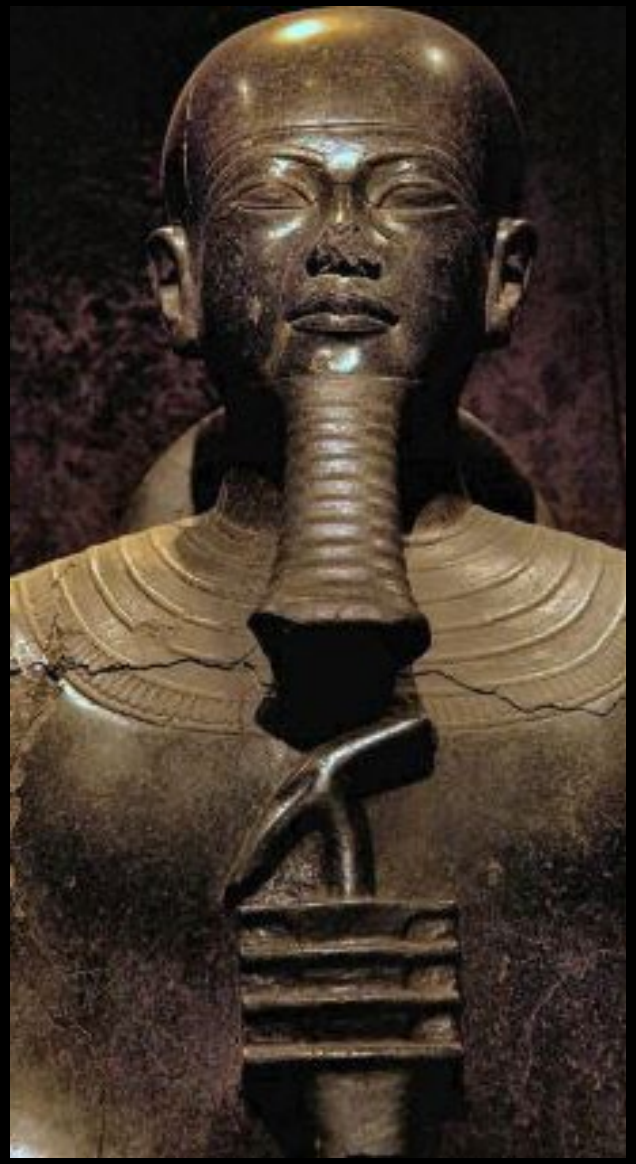

Luojajumala

Luojajumalalle eli demiurgille kuvattiin kolme eri olemusta:

- ***Ptahil***, joka loi maailman
- ***Abathur***, joka loi ihmisen
- ***Joshamin***, joka toimii sielujen tuomarina

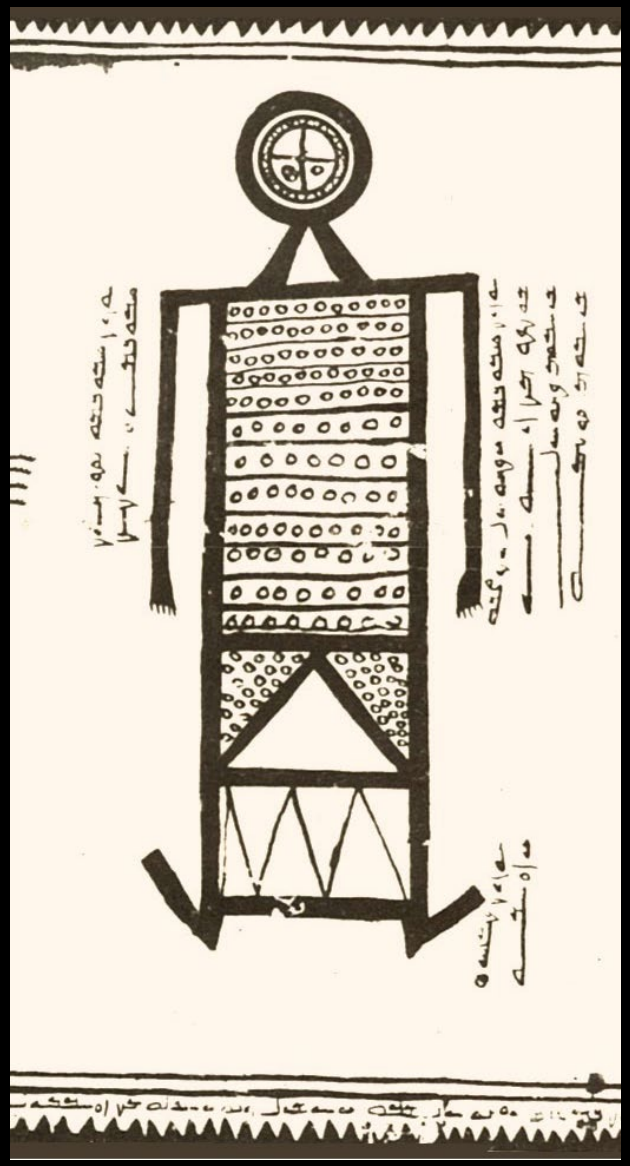

Mandealainen Edenin legenda

- Paratiisin käärme oli opastaja, joka pelasti Aadamin ja Eevan. tietämättömyydeltä ja pahuudelta
- Kielletyn hedelmän syöminen oli tiedon saamista.
- Tämä tieto oli ensimmäinen vaihe ihmiskunnan lunastustapahtumassa.

Mandealainen sielukäsitys

- Sielujen koti ja alkuperä on Valon maailmassa, josta sielut joutuvat aika-ajoin “maanpakoon” aineellisen ruumiin vangeiksi.
- Kun nainen on viidennellä kuulla raskaana, sikiöön virtaa taivaasta sielu
- Sielun ”kaksonen” jää taivaaseen ”pelastajahengeksi”.
- ”Pelastajahenget” avustavat sieluja ihmiselämän aikana.

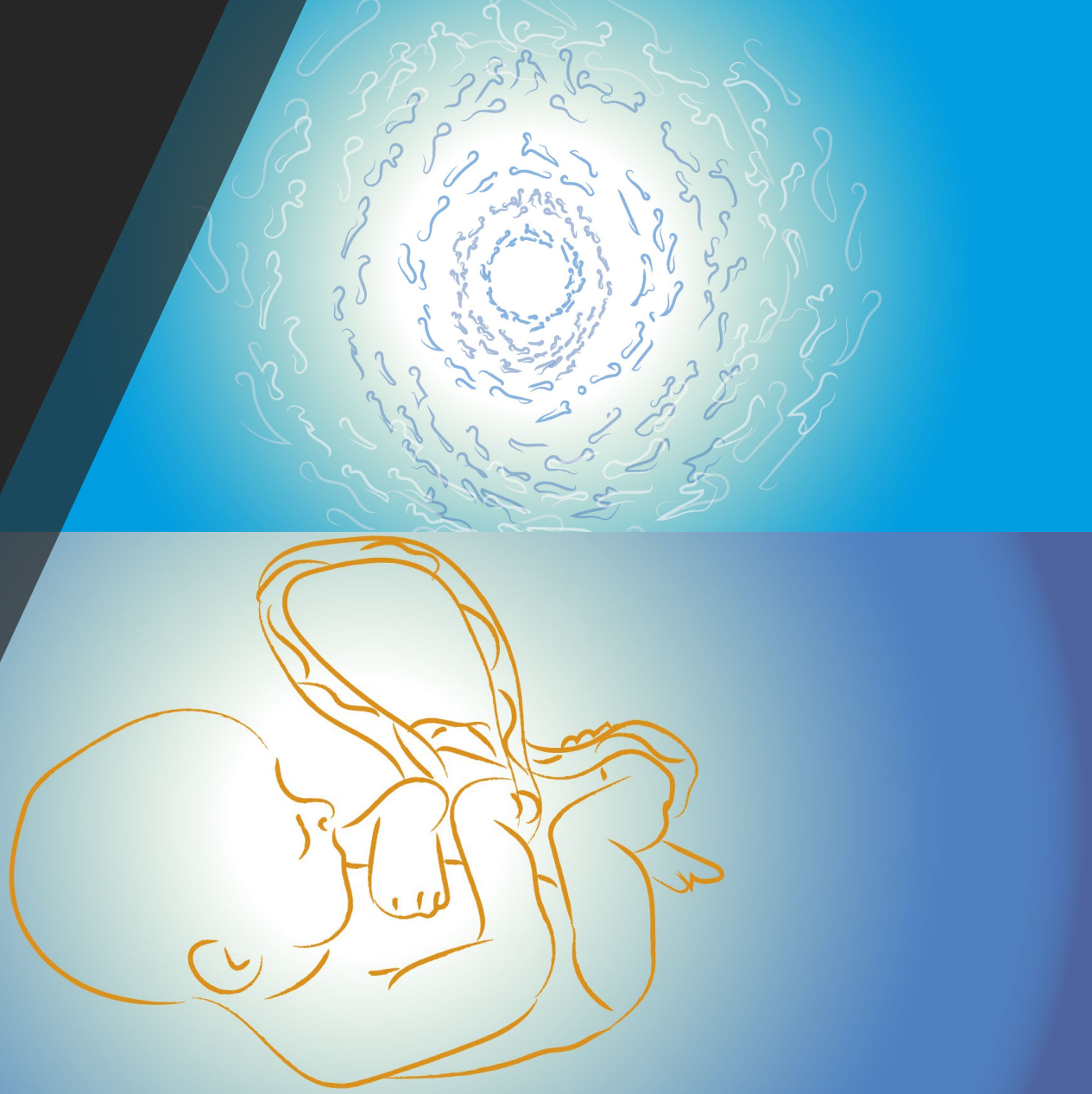

Ihmissielu on kaksinainen

- ***Sielun ylempi***, jumalallinen taso ylläpitää puhtautta ja hyveitä.
- Sielun alempi, inhimillinen taso liittyy mielihaluihin ja pahuuteen.
- Nämä kaksi tasoa kamppailevat ihmisessä.
- Ihminen voi vahvistaa ylempää tasoa oikealla tiedolla, noudattamalla fyysistä ja henkistä puhtautta, rukouksilla ja hengellisillä harjoituksilla sekä välttämällä paheita ja tekemällä hyviä tekoja.

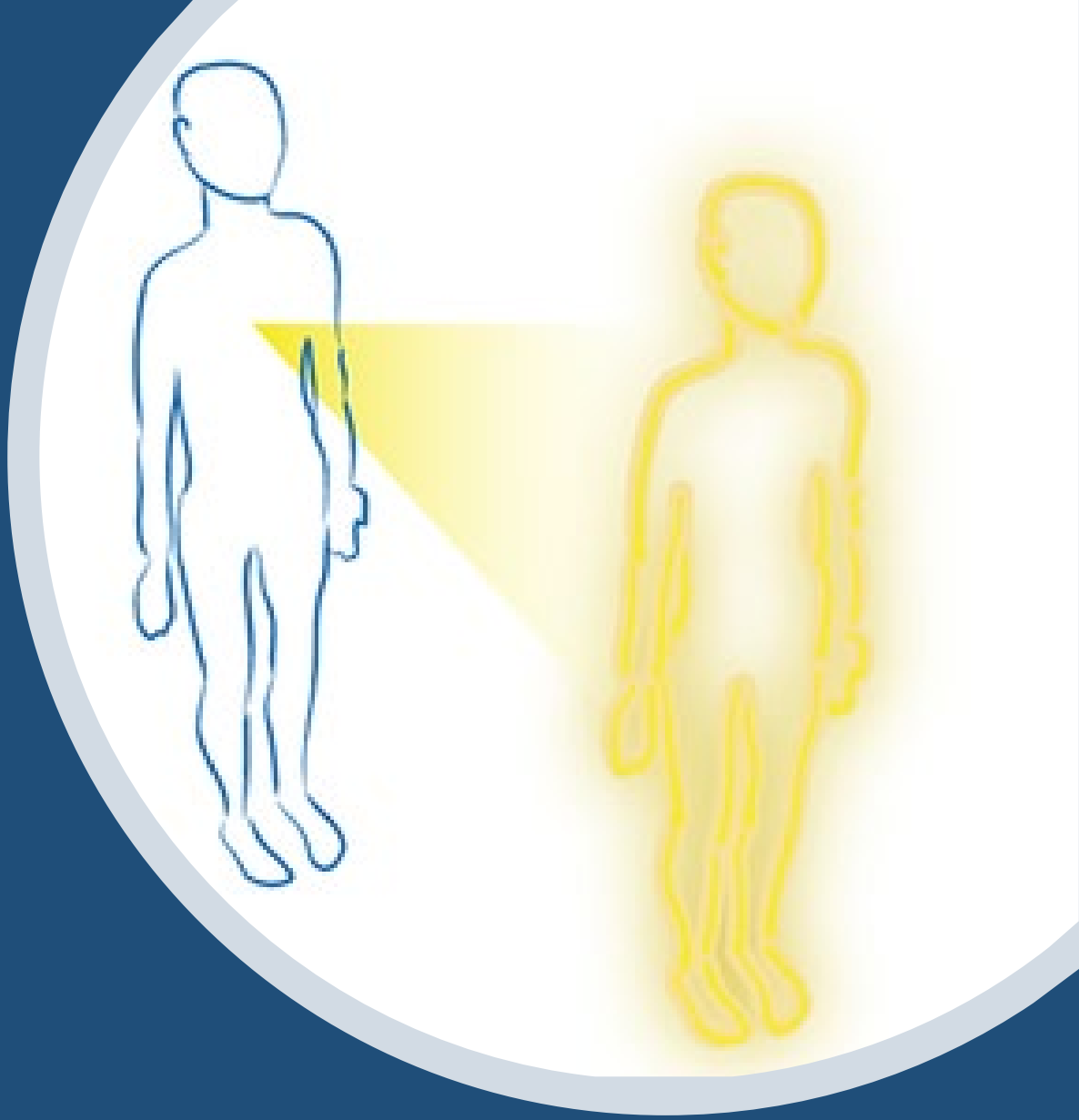

Mandealaisten pelastuskäsitys

- Mandealaiset uskoivat, että ihmisen sielu on kuolematon, ja että se on läheisessä yhteydessä esivanhempiensa sieluihin.
- Kuoleman jälkeen sielu palaa Valon maailman ja saa palkinnon tai rangaistuksen tekojen mukaan.
- Syntistä rangaistaan ennen kuin sielu pääsee paratiisiin.
- Ikuista rangaistusta ei ole, koska Jumala on armollinen.
- Sielu syntyy uudelleen toiseen kehoon.

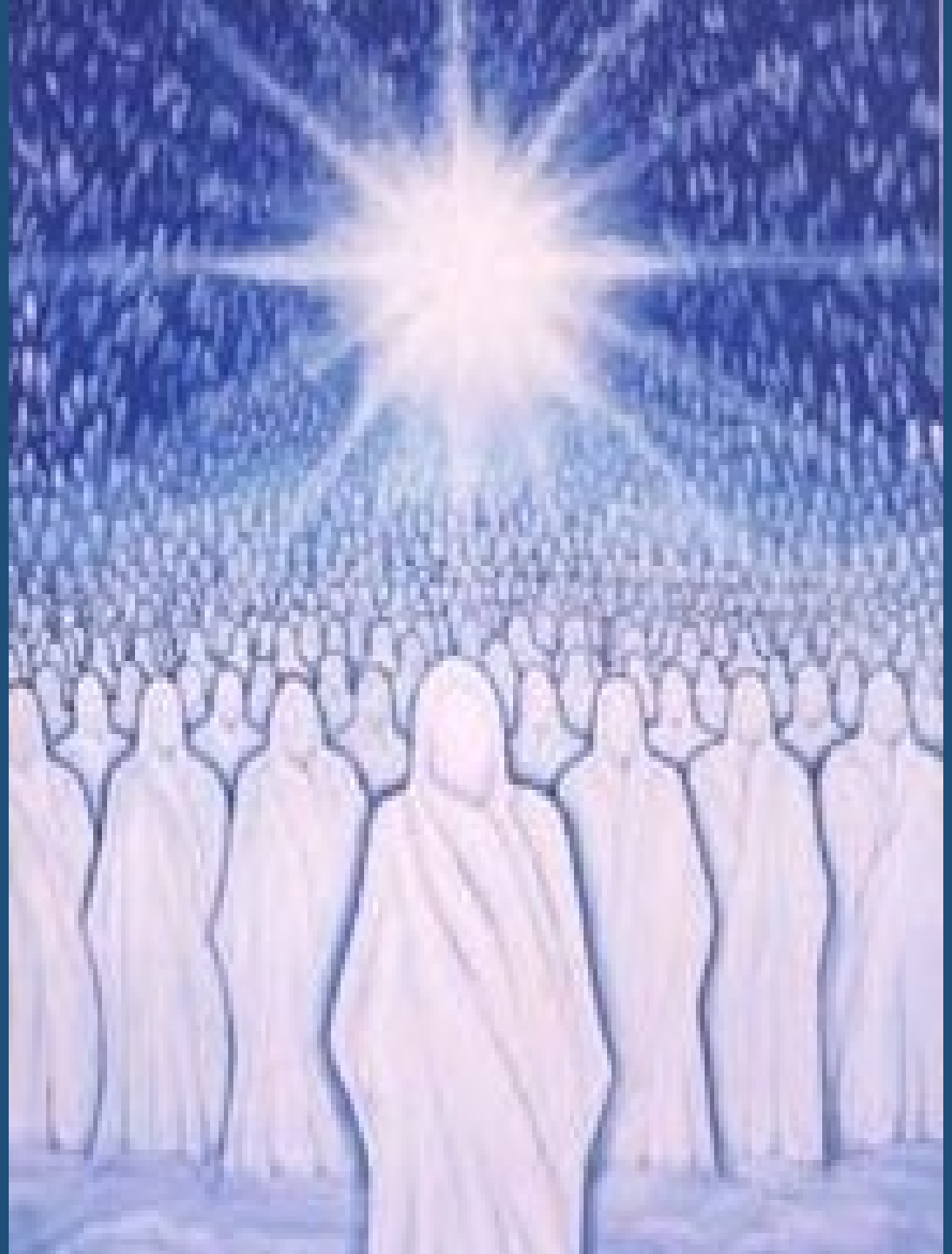

Rituaalinen asu

- Jokaisen mandealaisen – niin miehen kuin naisen, niin nuoren kuin vanhan – pitää omistaa valkoinen rituaalinen asu *(rasta)*, johon on pukeuduttava uskonnollisissa tilaisuuksissa - kuten kaste, avioliitto ja hautaus.
- Rastan valkoinen väri symbolisoi valoa, johon sielun ajatellaan olevan puettu.
- Rasta-asuun kuuluu useita vaatekappaleita (paita, housut, kaapu, vyö, stoolamainen huivi sekä pään ympäri kiedottu huivi); papeilla on lisäksi päähineessä “kruunu” ja rastan päällä kaapu sekä erityinen sormus ja amuletti.
- Mandealaisen lähestyessä kuolemaa, hänet puetaan valkoiseen rastaan; pidetään suurena onnettomuutena kuolla arkiasussa.

Rituaaliset kylvyt (kasteet)

- Mandealaisten pyhistä sakramenteista keskeisin on rituaalinen kylpy eli kaste virtaavassa vedessä.
- He uskoivat, että vesi puhdistaa kehon, pesee pois synnit ja antaa sielulle ikuisen elämän.
- He sanoivat, että niin kuin vesi heijastaa valoa, niin myös ihminen on puettu valoon, kun hän kasteen jälkeen nousee vedestä.

Rituaaliset kylvyt (kasteet)

Mandealaisilla on kolme erityyppistä rituaalista kylpyä:

1. **Yksityisesti päivittäin suoritettava *puhdistautumiskaste* (ilman pappia)**
2. **Tiettyjen ”saastaisten” tapahtumien jälkeen suoritettava *puhdistautumiskaste* (ilman pappia).**
3. ***Papin avustuksella* yhteisessä tilaisuudessa viikottain suoritettava *katumuskaste* pyhäpäivinä tai kaste tiettyjen merkkitapahtumien jälkeen.**

Päivittäinen puhdistautumiskaste

- Päivittäin ennen auringon nousua suoritetaan puhdistautumiskaste virtaavan veden äärellä (*rishama* = pieni kaste eli merkitseminen).
- Se suoritetaan ilman pappia, sillä jokainen ihminen on oma pappinsa.
- Veden äärelle mennään pää valkoisella vaatteella peitettynä.
- Tämä on samalla myös “aamupesu”, jossa kehon osat käsitellään rituaalisessa järjestyksessä.

Saastaisuudesta puhdistautumiskaste

- Tiettyjen ”saastaisten” tapahtumien jälkeen on suoritettava puhdistautumiskaste virtaavassa vedessä kastautumalla kolmasti.
- Tällaisia saastuttavia tapahtumia ovat mm. kuukautiset, synnytys, sukupuoliyhdyntä, kuolleeseen koskeminen tai saastuneeseen ihmiseen koskeminen.
- Suoritustapa vaihtelee ”saastaisuuden” mukaan.

Katumuskaste (“Täysi kaste”)

Katumuskaste suoritetaan papin avustuksella kaikkien yhteisenä tilaisuutena:

- **sunnuntaisin ja pyhäpäivinä**
- **tiettyjen tapahtumien jälkeen (avioliitto, sairaus, pitkä matka)**
- **lapselle 30 päivää syntymän jälkeen**
- **tiettyjen häpeällisten tekojen jälkeen, kuten valehtelu, riitely ja tappelu**
- **isot synnit (kuten varkaus, aviorikos tai ihmisen surmaaminen) vaativat useita katumuskasteita**

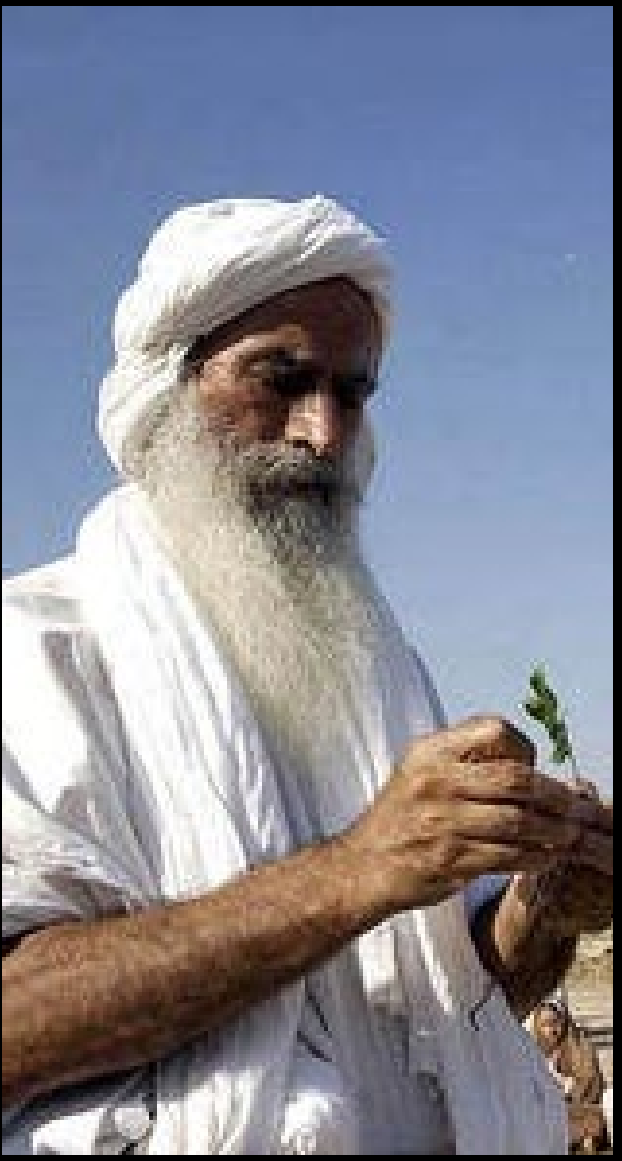

Katumuskaste

Katumuskaste (eli ”Täysi kaste”) koostuu kolmesta rituaalisesta osasta:

1. Kastautuminen virtaavassa vedessä valkoisiin vaatteisiin puettuna, kädessä ***myrtin oksa***, joka lopuksi lasketaan virran vietäväksi
2. Kaksi papin ***kädenpuristusta*** ja rituaalinen ***suudelma*** sekä ***siunaaminen*** asettamalla oikea käsi kastetun pään päälle
3. Joen raantapenkalla nautittava ***yhteinen rituaalinen ateria***, johon kuuluvat ***sesam-öljy, leipä ja vesi***

Yhteisyyden ateria

Katumuskasteen jälkeen pappi ”merkitsi” vedestä nousseiden otsat ***sesam-öljyllä.***

Tämän jälkeen heille jaettiin pala **rituaalileipää** ***(pihtha)*** ja pyhitettyä vettä.

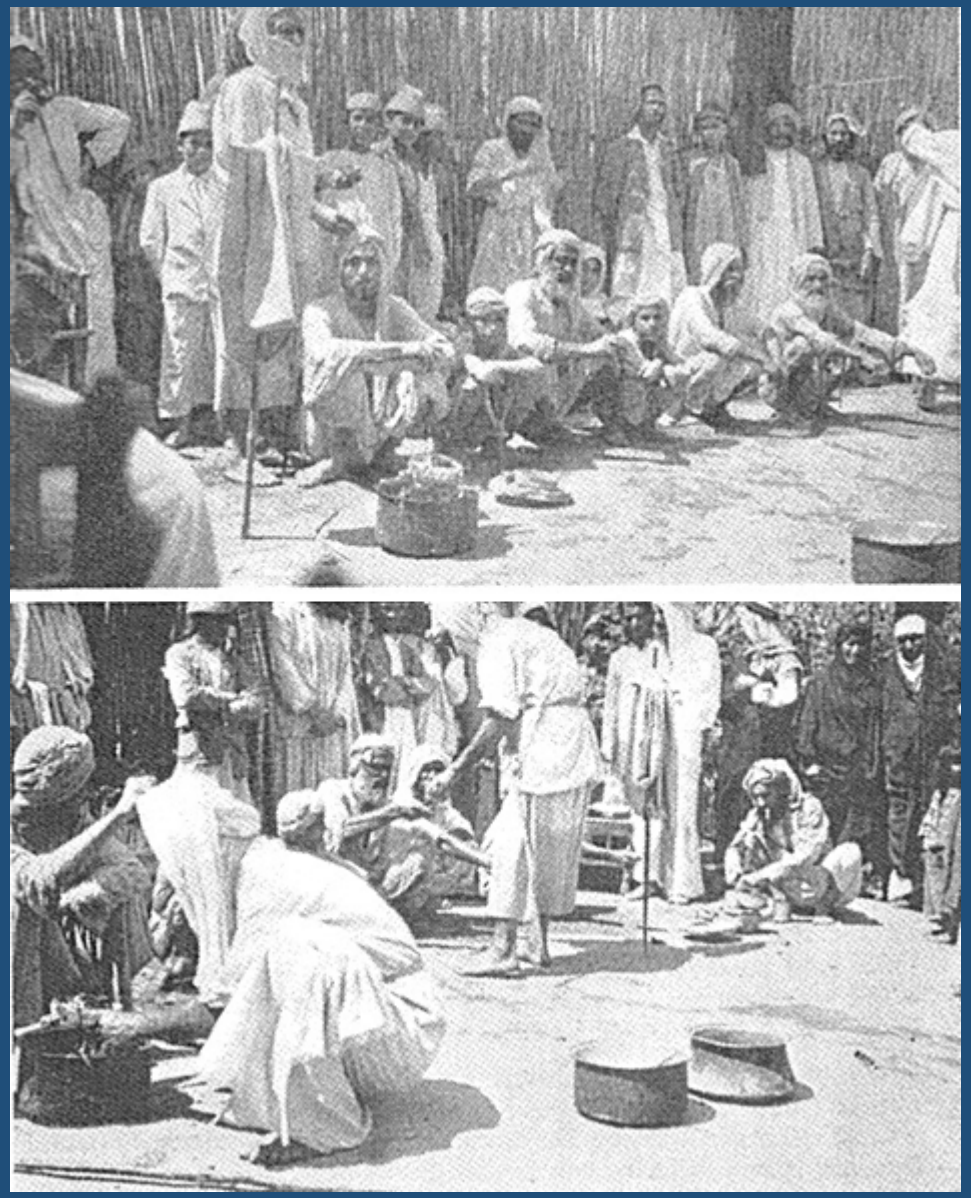

Lopuksi pappi kätteli jokaista erityisellä otteella *(kushta*).

Kulttimaja

- Mandealaisten eräät rituaaliset kylvyt ja muut rituaalit suoritettiin joen rannalla olevassa kulttimajassa *(mandi)*, joka oli rakennettu puusta ja savesta.
- Kulttimajan edessä oli allas, johon vesi johdettiin joesta penkalle kaivetulla kanavalla ja pois toisella kanavalla; veden piti olla liikkeessä (*”Elävä vesi”*). Alue oli ympäröity kaisla-aidalla.
- Kulttimaja sijoitettiin joen pohjoispuolelle, harja itä-länsi suuntaan. Majan lattian mittasuhteiden piti olla 3 x 4, ikivanhan perinteen mukaan.

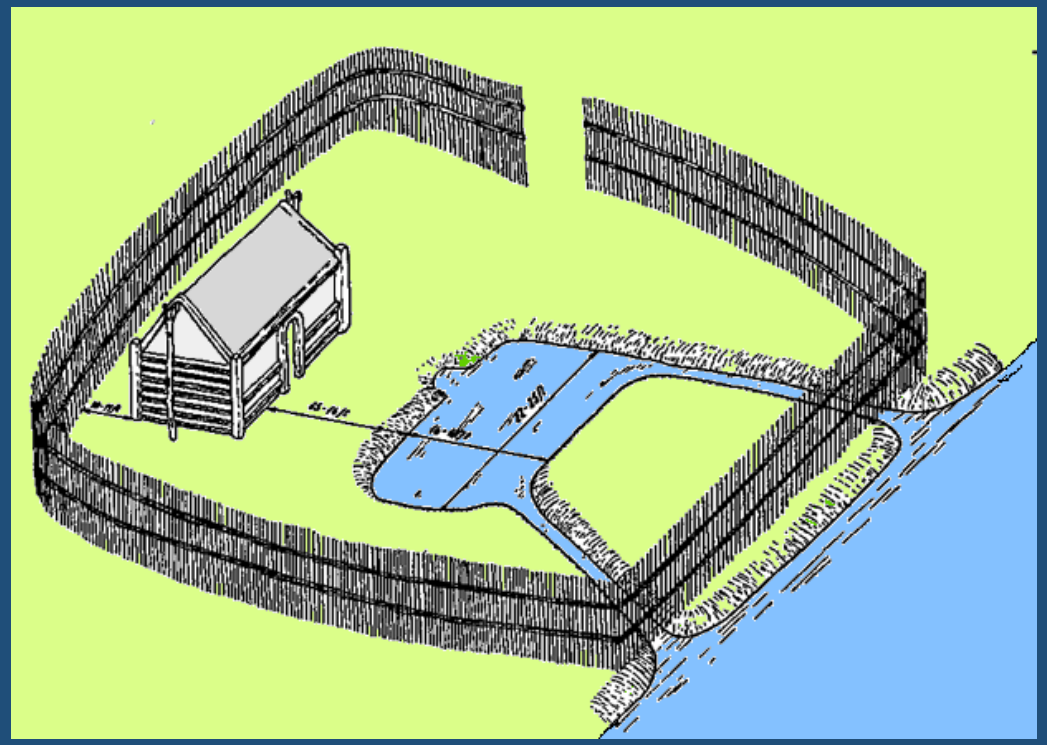

Rituaaliristi

Tiettyjä puhdistumiskasteita varten mandealaiset valmistivat ohuista riu’uista rituaaliristin (*drabsha*), johon kiinnitettiin silkkikangas ja myrtinoksa.

Salko pystytettiin kulttimajan itäpuolelle.

Risti ei viittaa millään lailla kristillisyyteen, vaan on ikivanha ilmansuuntien ja valon vertauskuva.

Kuoleman lähestyessä

- Kuoleva riisuttiin alasti ja puhdistettiin pirskottelemalla joesta haettua vettä kolmasti päästä jalkoihin.
- Sitten hänet ***puettiin puhtaseen valkoiseen rastaan*** ja sijoitettiin puhtaalle vuoteelle, jalat pohjoiseen.
- Tilaisuudessa itkeminen oli kielletty.
- Kun henkilö oli kuollut, hänet laskettiin hautaan, jalat pohjoiseen.
- Hauta sinetöitiin; sinetin uskottiin estävän pahojen henkien pääsyn hautaan; kolmantena päivänä sinetti poistettiin.

Muistotilaisuus

- Hautaamisen jälkeen vietettiin muisto-tilaisuus (***masiqta*** = ylösnousemus).
- Sen rituaaliin liittyi rukouksia, ruumiiseen koskeneiden Täysi kaste vedessä sekä lopuksi muistoateria.
- Muistoaterian rituaaliseen pöytään asetettiin suolatonta leipää, jonka ajatellaan edustavan Aadamin ruumista.
- Leivälle asetettiin murskattuja pähkinöitä ja siemeniä sekä kyyhkysen lihan muruja, joilla kaikilla on omat symboliset merkityksensä.

Mandealainen hautaus

- Mandealaiset uskoivat, että kolmen päivän kuluttua ihmisen kuolemasta sielu jättää ruumiin.
- Sitä ennen sielusta muodostuu *"valoruumis"*, joka nousee taivaaseen.
- Pelastajahenget ohjaavat sielun Valon maailmaan.
- Jos ihminen on eläessään saavuttanut gnosiksen *(nasirutha)* eli tietoisuuden jumalallisesta alkuperästään, sielu saa jäädä Valon maailmaan.

Vainajiin suhtautuminen

- Mandealaisten haudat olivat lähinnä kivikasoja. He eivät koristelleet hautoja eivätkä asettaneet niille minkäänlaista muistomerkkiä. He eivät käyneet haudoilla eivätkä osoittaneet niille mitään huomiota.
- He ajattelivat, että ruumiin lihat ja luut hajoavat ja ovat uuden ruumiin siemeniä sielun seuraavassa elämässä.
- Sen sijaan he ***kunnioittivat vainajien sieluja***, joiden jatkuvuutta ja jälleensyntymistä symbolisoi virtaava vesi. He viettivät vainajien sielujen muistopäivää vuosittain.

Rukoileminen

- Mandealaisilla oli päivittäin kolme rukoushetkeä – aamulla, keskipäivällä ja illalla.
- Ennen rukoushetkeä pestään kädet ja kasvot.
- Rukoiltaessa ei polvistuta eikä käsien asennolla ole merkitystä.
- Rukoillessaan mandealaiset kääntyvät Pohjantähteä kohti; näin osoitetaan kunnioitusta enkeleille ja hyville hengille, joiden uskotaan sijaitsevan tähdissä.

Nimi

Mandealaisilla on kaksi nimeä

- Syntymässä annettu ***maallinen nimi***, joka määräytyy isän puolelta
- Uskonnollinen nimi eli ***”tähtimerkkinimi”***, joka määräytyy äidin puolelta

Uskonnollista nimeä pidetään tärkeämpänä, koska sen uskotaan suojelevan pahalta.

Mandealaisia hyveitä

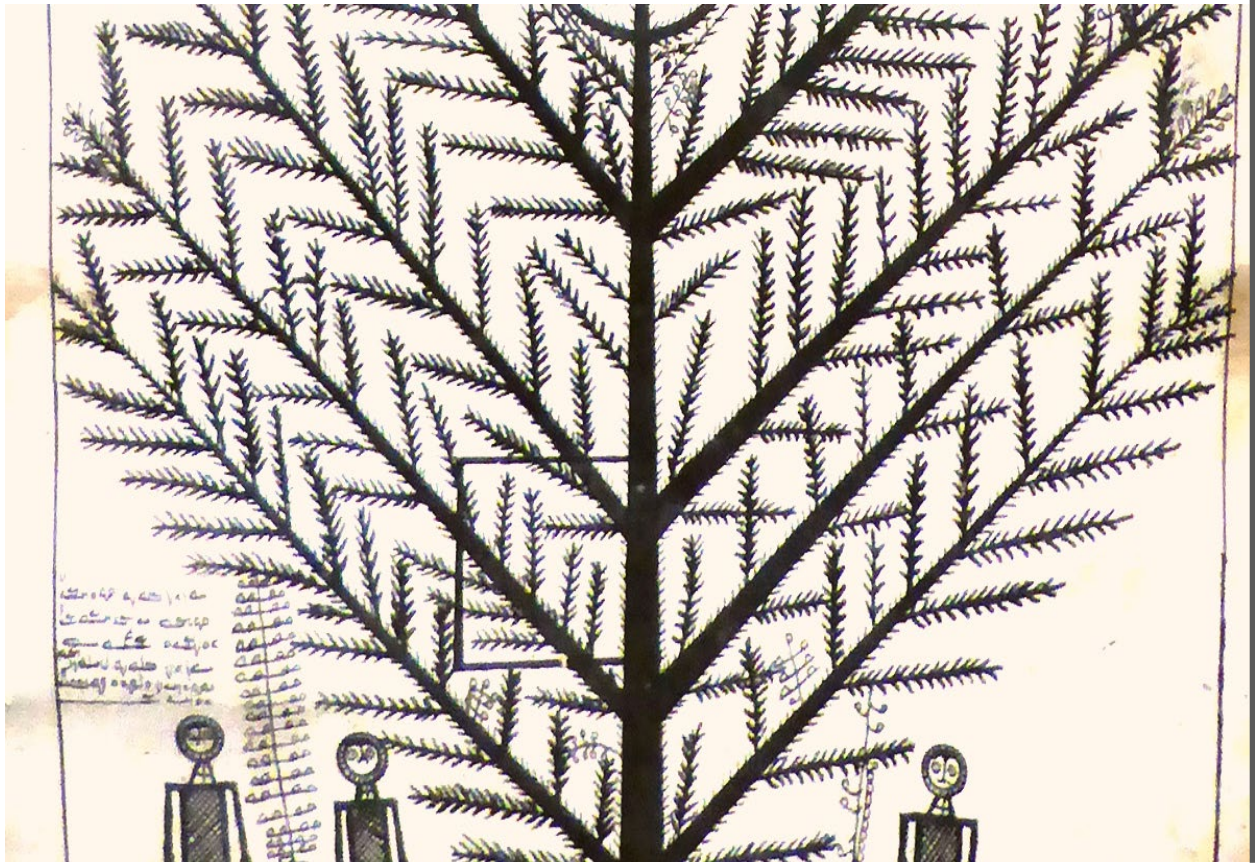

- kilvoittelu paheiden voittamiseksi
- elämän yksinkertaisuus, ei yleellisyyttä
- hyvistä teoistaan ei pidä tehdä numeroa
- ruokaa annetaan tarvitseville, eikä siitä saa ottaa rahaa
- ympärileikkaus on kielletty
- virtaavaa vettä *(jardana)* kunnioitetaan elämän vertauskuvana; ruuan tähteet saa heittää jokeen, mutta ei virtsaa eikä ulosteita

Mandealaisten etiikka

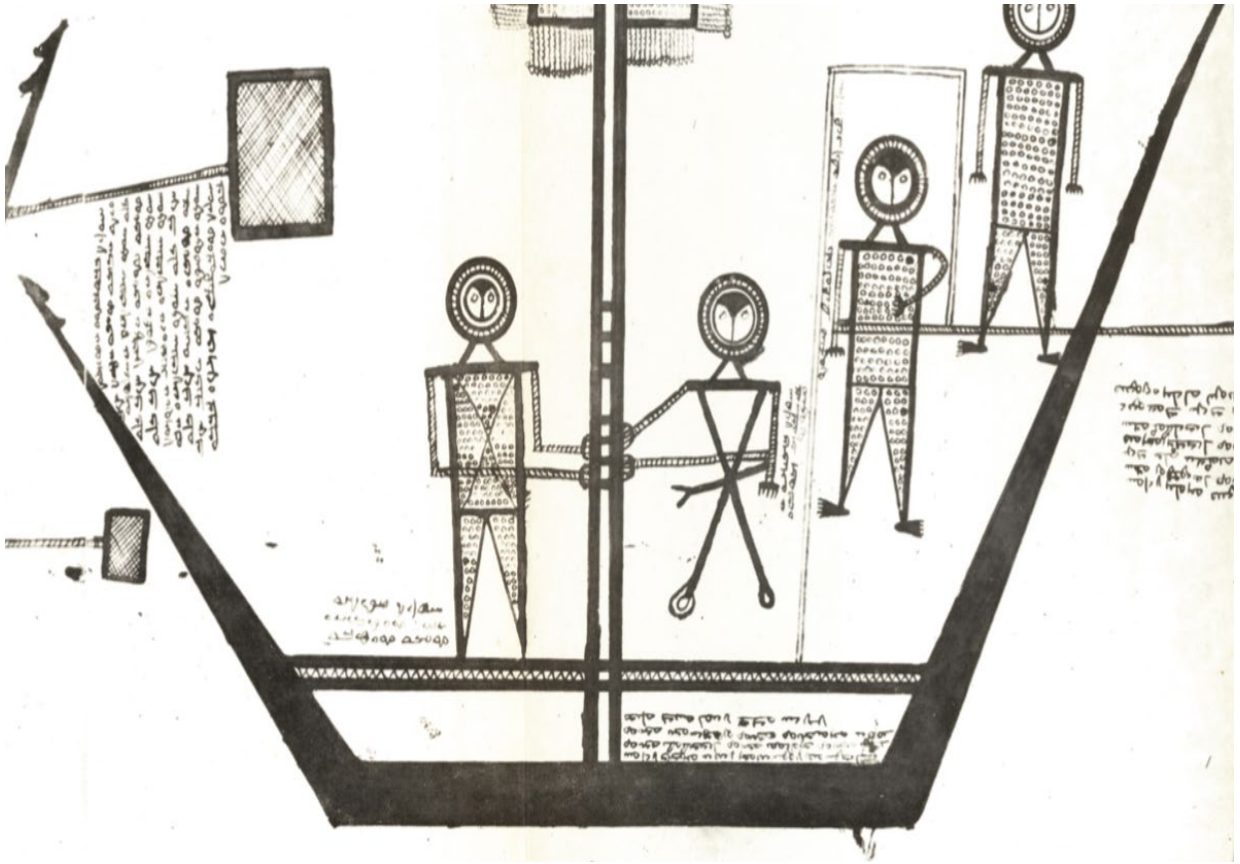

Mandealaisilla yhteisöillä oli tiukat moraalisäännöt, jotka kielsivät

- tappamisen
- itsemurhan
- väkivallan
- häpäisemisen
- valehtelun
- varastamisen
- aviorikoksen
- avioeron

Avioliitto ja lasten hankkiminen oli pyhä velvollisuus (erityisesti papeille).

Puhtaussäännöt

- Ruoka, hedelmät ja kaikki syötävä puhdistetaan rituaalisesti ennen valmistamista ja nauttimista (paitsi suola).
- Keittiövälineet ja eräät muut esineet puhdistetaan rituaalisesti tietyin välein.
- Lihaa syödään vain vähän.
- Papit saavat syödä vain itse valmistamaansa ruokaa; heiltä on kielletty alkoholi, kahvi ja tupakka.

Mandealaisten pyhät kirjoitukset

- Mandealaisilla on erityinen kulttikieli, jolla esitettiin uskonnollisia symboleja ja kielikuvia.
- Heidän tärkein pyhä kirjansa on *"Ginza”*
- Rukouskirja on *"Qolasta”*
- Kolmas tärkeä kirja on *"Johannes Kastajan kirja"*

Pappeus

- Pappeus oli ennen sallittua sekä miehille että naisille; nykyisin papeiksi vihitään vain miehiä.
- Pappeus periytyy isältä pojalle.
- Pappiskoulutus alkaa jo 3-4 vuoden iässä, jolloin papin poika alkaa seurata isäänsä.
- Aluksi poika auttaa isäänsä eri tehtävissä ja saa luettavakseen yksinkertaisia rukouksia.
- Kun poika on oppinut tarpeeksi, hänet vihitään pappeuden ensimmäiseen asteeseen.

Pappisvihkimykset

Ennen pappisvihkimystä opetetaan esoteerisia mysteerejä suullisesti.

Niille, joita pidetään kykenevinä ymmärtämään ja säilyttämään salaisuudet, annetaan vihkimys salaisissa riiteissä.

Papeilla oli kolme vihkimysastetta:

1. "oppilas” (*Shwalia*)
2. "aarteenvartija" (*Tarmida*)
3. "kansanjohtaja“(*Ganzivra*)

Pappisvihkimykset

1. “Oppilaan” *(Shwalia)* opinnäytteenä ovat tietyt ulkoa luetut tekstit.
2. "Aarteenvartijan" *(Tarmida)* vihkimykseen kuuluu:
   - viikon eristys kulttimajassa
   - 60 päivän puhdistautumisjakso
3. "Kansanjohtajan” *(Ganzivra)* *vaatimuksia ovat:*
   - Pitää olla naimisissa ja ainakin yksi poikalapsi
   - Pitää suorittaa ainakin yksi hautausrituaali
   - Pitää olla 45 päivää eristäytyneenä
   - Lopuksi hän saa pappisvihkimyksen

Levantin ns. kastajaliikkeet ovat jäljitelleet mandealaisten rituaaleja

YHTEENVETO:

Mandealaisten opetusten ytimessä ovat:

- **Oppi ykseydestä.**
- **Todellisen ”itsen” löytäminen eli gnosis (*nasirutha*).**
- **Puhdas elämä ja rituaalien noudattaminen.**
- **Sielun kuolemattomuus ja jälleensyntyminen.**

Mandealaisuutta harjoitetaan lähes alkuperäisessä muodossaan vielä tänäkin päivänä, myös Suomessa.

Mandealaisia on nykyisin Irakissa ja Iranissa enää muutamia tuhansia, sillä suurin osa on paennut äärimuslimien vainoja.

Mandealaisten pakolaisten muodostamia yhteisöjä on useissa länsimaissa, suurimmat Ruotsissa (noin 15 000), Australiassa (noin 9 000), USA:ssa (noin 6 000) ja Hollannissa noin 4 000).

Suomessa mandealaisuuden uskonnokseen ilmoittavia on noin 100.

Lisätietoa:

G-kirja